

Vasile Ciobanu

Nemzeti kisebbségi törvénytervezetek a két világháború közötti Romániában

A 90 évvel ezelőtt, 1918 őszén létrejött román állam határain belül a két világháború közötti periódusban jelentős nagyságú, valamely nemzeti kisebbségekhez tartozó lakosság élt. Az 1930-as népszámlálási adatoknak megfelelően ezek a kisebbségek az ország 18 milliós lakosságának 28,1%-át alkották. Ezek a kisebbségek a magyarok 7,9%-ban, németek 4,1%-ban, zsidók 4%-ban, cigányok 1,5%-ban, csehek és szlovákok 0,3%-ban, lengyelek 0,3%-ban, görögök 0,1%-ban és mások voltak. Ugyanazon népszámlálásnak megfelelően Erdélyben 57,8% román, 24,4% magyar, 9,8% német, 3,2% zsidó volt, Besszarábiában pedig a románok az összlakosság 56,2%-át tették ki, az oroszok 12%-ot, a rutének és ukránok 11%-ot, őket követték a zsidók, bulgárok, németek, lengyelek stb. Bukovinában is a románok voltak többségben, az összlakosságnak 44,5%-a, őket követték a ruténok és ukránok (27,7%), zsidók (10,8%), németek (8,9%), lengyelek (3,6%) stb.¹

Ezen provinciák román vezetői ismerték a lakosság etnikai összetételét, és az egyesülési nyilatkozatokban tekintettel is voltak erre, kihangsúlyozván a nemzeti kisebbségek jogainak tiszteletben tartását. Ilyen említéseket találunk a Nemzeti Tanács 1918. március 27/április 9-i határozatában, az 1918. november 28-i bukovinai Kongresszus határozatában, az 1918. december 1-i gyulafehérvári Nagy Nemzetgyűlés határozatában. Mindezen dokumentumok tartalmazták azt, hogy a nemzetiségek jogait és szabadságjogait az új román állam alkotmányában rögzítik.² Ezen biztosítékok következtében egyes kisebbségek (szászok, bukovinai és besszarábiai németek, bánáti svá-

1 Manuilă, Sabin (red.): *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*. vol. II. Editura Institutului Central de Statistică, București, 1938, 1–180.; uő: *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*. vol. IX. Editura Institutului Central de Statistică, București, 1943, 376–377, 400.

2 Ciobanu, Vasile: Rezoluțiile de Unire din 1918 și adeziunea naționalităților conlocuitoare la făurirea statului național unitar român. In Grecu, Victor V. (coord.): *Filologie și istorie*. s. n., Sibiu, 1990, 198–207.

bok) támogatták azon provinciák egyesülését a régi román királysággal, ahol ők is éltek. Különösen éles vitákat váltott ki a Gyulafehérvári Határozat III. cikke: „Teljes nemzeti szabadság az együttlakó népek számára. Minden népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből választott egyének által. A törvényhozó testületekben és az ország kormányzásában való részvételre minden nép népességének számarányában nyer jogot.”³

A Párizsi Békekonferencián összeült szövetséges nagyhatalmak azonban nem voltak bizalommal az ilyen előírások alkalmazása tekintetében, ezért Románia, Lengyelország, Csehszlovákia és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság új határainak elismerését olyan szerződések aláírásához kötötték, amelyek nemzetközi védelmet nyújtottak az ezen országok területén élő nemzeti kisebbségek számára. Románia 1919. december 10-én, néhány hónapos ellenállás után, melyet a szövetséges államok közötti diszkriminációval és a belügyekbe való beleavatkozással motivált, végül aláírta a szerződést.⁴

Az 1923-as Alkotmány nem említette a nemzeti kisebbségek létét, de előírta az ország minden állampolgára közötti egyenlőséget, demokratikus szabadságjogokat és jogokat „faji, nyelvi vagy vallási különbségre való tekintet nélkül” (8. cikk).⁵

A nemzeti kisebbségek problémája, ezek jogainak garantálása a két világháború között képviselőik állandó kérését képezte. Következésképpen minden politikai párt saját programjában a kisebbségek problémájára is megoldásokat kellett, hogy kidolgozzon.⁶

3 Ardeleanu, Ion – Arimia, Vasile – Gal, Ionel – Mușat, Mircea (coord.): *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1879–1916*. vol. II. Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, 1246–1247. Magyarul lásd: Bárdi Nándor – Dippold Péter (szerk.): *Dokumentumok Románia magyarságpolitikájáról 1918–2001*. Digitális szövegtár. <http://adatbank.ro/inchtm.php?akod=110>.

4 Botoran, Constantin – Calafeteanu, Ioan – Campus, Eliza – Moisuc, Viorica: *România și Conferința de Pace de la Paris (1918–1920)*. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, 342–385.

5 Scurtu, Ioan – Boar, Liviu (coord.): *Minoritățile naționale din România 1918–1925. Documente*. Arhivele Statului din România, București, 1995, 573. Magyarul lásd: Románia 1923. évi Alkotmánya. In *Magyar Kisebbség*, 1995/2, 81–101., <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&lavid=2&cikk=m950207.html>.

6 Ciobanu, Vasile: Die Minderheitenfrage in den Programmen rumänischer Parteien während der Zwischenkriegszeit. In Roth, Harald (coord.): *Minderheit und Nationalstaat*. Böhlau Verlag, Köln-Weimar-Wien, 59–71.

Az első próbálkozás az 1920–1921 között kormányzó Averescu-kormány nevéhez fűződik, amely a Belügyminisztérium keretében létrehozta a kisebbségi államtitkárságot. A kisebbségek képviselőit nem kérdezték meg, és az államtitkárság semmiféle tevékenységet nem folytatott a Take Ionescu (1921. december 17. – 1922 január 1.) és a Ion. I. C. Brătianu (1922–1926) kormányok alatt. Nicolae Zigre államtitkár-helyettes 1923-ban történt lemondásával egy időben Gheorghe Tătărescut, a Belügyminisztérium második államtitkárát tekintették úgy, mint a kisebbségekért felelős államtitkár-helyettes. 1923. október 23-án a Néppárt és az Országos Magyar Párt egy sui-generis politikai egyezményt kötöttek, a sokat vitatott „csúcsai paktumot”, amely előírta a Belügyminisztériumon belül egy „magyar részleg” létrehozását, melyet egy magyarnak kellett volna irányítani.⁷ Az új Averescu-kormány idején (1926–1927) Constantin Bucșan előkészítette a kisebbségi államtitkárság szabályzatát, de ez a projekt sem véglegesítődött.⁸ Pár évvel később Bucșan, a Néppárt kisebbségi ügyek szakértője, azt nyilatkozta, hogy 1923-ban a probléma megoldásaként egy „minden román párt által elfogadott és a parlament által megszavazott minimál programot”⁹ fogalmazott meg. Egy 1935-ben adott interjújában Bucșan hangoztatta a kisebbségi kérdés megoldásának sürgősségét, hisz minden további halogatás „valóságos bűncselekményként”¹⁰ fogható fel. Felfigyelt a román mentalitás megváltozásának szükségességére, ugyanis a kisebbségekre nem úgy kell tekinteni, mint valami ellenfelekre.

Egy évtizeddel az egyesülés után a pártoknak a kisebbségekkel kapcsolatos elképzeléseik egyértelműbbé, világosabbá váltak. Ebben a periódusban született néhány, a kisebbségekre vonatkozó törvény (a magánoktatásra vonatkozó törvény, a felekezeti törvény). A kisebbségek képviselői folyamatosan egy olyan törvényt követeltek, amely szabályozza a kisebbségek és az állam kapcsolatát, és jogilag elismeri közösségként való létezésüket. Következésképpen: 1926-ban Vasile Dutceak rutén képviselő megjelentet egy *Törvénytervezetet a romániai kisebbségek jogairól. A kisebbségi státus Romániában*. A törvénynek 5 fejezete lett volna: a politikai jogok, nyelvi jogok,

7 Scurtu-Boar: i. m. 627.; Pană, Virgil: Parteneriate politice româno-maghiare în România interbelică: Pactul de la Ciucea. *Analele Universității „Dimitrie Cantemir”*. Tg.-Mureș, seria *Geografie-Istorie*. 2000, 119–126.; Radu, Sorin: *Electoratul din România în anii democrației parlamentare (1919–1937)*. Institutul European, Iași, 2004, 138–141.

8 Ciobanu, Vasile: Ministerul Minorităților. Evoluția ideii și a instituției în anii interbelici. *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu* 4. 1997, 107–119.

9 *Adevărul*, Bukarest, 1935. október 4., 15 863/3. sz.

10 Uo.

oktatás, kulturális autonómia és „a törvény védelme”. 1928-ban Kolozsváron a Magyar Néppárt elnöke, Kecskeméthy István professzor jelentette meg *A Népkisebbségi törvény tervezetét*.¹¹ A szerző rámutatott arra, hogy a kisebbségek közjogi autonóm közösségeket kell, hogy alkossanak, majd az állam által fenntartott különböző típusú iskolák (szakiskolák, mezőgazdasági iskolák és gimnáziumok) keretében folytatott anyanyelven történő tanuláshoz való jogról érkezett. Meglátásában az egyházak autonómok, és állami támogatásban kell, hogy részesüljenek. Az utolsó fejezet a kisebbségeknek a hatóságokkal való kapcsolatuk során történő anyanyelvhasználatára vonatkozott.

Nemzetközi szinten már az 1919–1920-as békekonferencia óta voltak próbálkozások egy kisebbségi statútum elkészítésére. 1921-ben Sobernheim professzor Berlinben jelentetett meg egy tervezetet, amelyben a kisebbségeket mint közjogi céheket kezelte, függetlenül ezek számától. Biztosított volt az oktatáshoz való jog, a közügyek irányításában való részvétel joga, a saját kisebbségükre kivetendő adóhoz való jog stb.¹²

1928-ban Lugoson jelenik meg Leo Epstein tervezete, melyet a Parlamentközi Unió Etnikai Bizottságának kérésére készített. Ebben a tervezetben a kisebbségek védelme a nemzetközi jog részeként volt meghatározva. A Nemzetek Szövetsége volt megbízva azzal a feladattal, hogy a Főtitkárság mellett létrehozza a Kisebbségek Világhivatalát. A szerző a kisebbségek védelmére egy minimál-programot képzelt el, és úgy gondolta, hogy a kisebbségek jogait tartalmaznia kell az alkotmánynak, és ezek alkalmazását garantálni kell mind belföldi, mind pedig nemzetközi szinten a Nemzetek Szövetsége által.

1929-ben Theodor Rhuysen professzor, a Népszövetségi Ligák Uniójának főtitkára is kidolgozott egy, a kisebbségi státusra vonatkozó tervezetet. A szerző definiálta a kisebbséget, és meghatározta a kisebbséghez való tartozás feltételeit. Különbséget tett a minden állampolgár számára közös és a kisebbségekre vonatkozó speciális jogok között, és azt kérte, hogy ez utóbbiak is kerüljenek be az államok alaptörvényeibe. A tervezet negyedik része a kisebbségek autonómiáját tárgyalta, melynek eredményeképpen a kisebbség számára biztosítva lenne az a jog, hogy közjogi értelemben jogi szemé-

11 *A Népkisebbségi törvény tervezete*. Kiadja az Erdélyi Magyar Néppárt, Cluj-Kolozsvár, 1928.

12 Păcliseanu, Z.: *Le statut des minorités en Roumanie. Affaires Danubiennes*, Vol. 2, 1939/4, 147.

lyiségeként szervezze meg magát. Az ötödik rész a kisebbségeknek az állammal szembeni kötelességeit tárgyalta.¹³

Ezek a nemzetközi jellegű tervezetek nem voltak különösebb hatással a Romániában a téma után érdeklődőkre. Sokkal inkább ismerték és figyelemmel kísérték az 1924-ben elfogadott,¹⁴ a lettországi németek kulturális autonómiáját biztosító törvényt, valamint az észtországi kisebbségek kulturális autonómia törvénye alkalmazásának hatásait (1925).¹⁵ Az európai német kisebbségek kulturális szervezettségének összes aspektusáról nyújtott átfogó képet Csaky Richard, a Romániai Németek Kulturális Ligájának vezetője által összeállított jelentés, amely 1925 júliusában készült az Európai Német Kisebbségek Uniójának¹⁶ gyűlésére.

Romániában a hatóságok a puhatolózás és az ígéretek terén maradtak. Ekképpen a Vintilă Brătianu által 1927–1928 között vezetett liberális kormány az ellenzék nyomására 1928 februárjában arról vitázott, hogy a Belügyminisztérium kötelékében egy kisebbségi részleget működtessen, és ígéretet tett egy kisebbségi státútum kidolgozására is, melynek érdekében 1927 végén egy bizottságot is kineveztek.¹⁷ Ezek ellen az új ígéretések ellen tiltakozott Willer József magyar képviselő a Képviselőházban: „A romániai magyarság – mondta – a kisebbségi kérdés megoldásának halogatása következtében évek óta megaláztatástól és iszonyú kulturális, gazdasági és nemzeti veszteségektől szenved”.¹⁸ Beismerte azt, hogy a román pártok mind egyetértettek a kisebbségi ügy megoldásának szükségességével, és voltak pártok közti egyeztetések is a helyzet megoldására. De mindezek ellenére minden megrekedt a tervezetek szintjén, és a kisebbségek helyzete egyre inkább rosszabbodott.¹⁹ A Vintilă Brătianu által vezetett kormány tervezete sem valósult meg, ugyanis a kormánynak visszakoznia kellett a Nemzeti Parasztpárt (NPP) antiliberális kampánya előtt. Máskülönben nem minden liberális képviselő értett egyet, egyesek közülük úgy tartották, hogy Románia-

13 Uo. 149–150.

14 *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* (a továbbiakban: *SDT*), Szeben, 1924 augusztus 1, 15 352. 2. sz.

15 A Nemzeti Archivum Szeben Megyei Igazgatósága (továbbiakban: NASZMI), Romániai Németek Kulturális Ligája gyűjtemény, 158. dosszié, 1927, 252–256. lapok.

16 Ua. 108. dosszié, 1924, 134–136. lapok.

17 *Viitorul*, Bukarest, 1928. október 9., 6196. 1. sz.; 1928. október 18., 6202. 5. sz.; 1928. október 20., 6204. 5. sz.

18 *Képviselők Küldöttgyűlése* (továbbiakban: *KKGY*), 4. sz., 1928. november 3., 1928. október 30. ülés, 27.

19 Ua.

ban a kisebbségi ügy megoldottnak tekinthető az Alkotmány által, és nem szükséges semmiféle kisebbségi alapokmány.²⁰

A Nemzeti Parasztpárt 1928. november 8-án kezdte a kormányzást. A választási ígéretek között szerepelt egy, „a kisebbségi ügyre vonatkozó organikus törvény”²¹ is. Az NPP a két világháború közötti demokratikus rendszer legjobb választási eredményét érte el: a leadott szavazatok 78%-át szerezte meg. Az NPP-t a kisebbségek is jól fogadták, akik abban bíztak, hogy alkalmazásra kerül az 1918. december 1-i határozat III. cikke, hiszen az NPP volt ezen előírások szerzője. Ekképpen a szász Hans Otto Roth kifejezte a kisebbségek azon reményét, hogy a régi ígéretek valóra válnak. Sőt mi több, Roth bejelentette, hogy ő maga fog egy kisebbségi törvénytervezettel a parlament elé állni.²²

A Maniu-kormány a restauráció körüli problémákkal (Károly visszatérése külföldről és királlyá való kikiáltása), a gazdasági krízis súlyos következményeivel és a liberálisok által a külföldi tőke beáramlása elé gördített akadályok eltávolításával küszködött, melyeket a kisebbségi vezetők is támogattak.²³ De részükről mindegyre megjelent az a kérés, hogy a parlament kezdje meg a kisebbségi törvénytervezet vitáját. 1929-ben, azzal az indokkal, hogy a kisebbségi ügy egy külön törvényben kerül szabályozásra, a közigazgatási törvényből kikerülnek azok a rendelkezések, amelyek az anyanyelvnek a közigazgatásban történő használatát szabályozták. A román sajtó 1929 júniusában arról cikkezett, hogy a kormány tanulmányozza ezen törvénytervezetet.²⁴ 1929 szeptemberében H. O. Roth azt kérte Iuliu Maniutól, hogy az új közigazgatási felosztás alkalmával a német településeket egységes megyékbe egyesítsék. A Miniszterek Tanácsának elnöke válaszában az áll, hogy a javaslatot a kisebbségi törvénytervezet előkészítő bizottság megvitatja.²⁵ 1929 augusztusában került kinevezésre a kisebbségi törvénytervezet előkészítő bizottság, és Ghiță Pop volt megbízva azzal, hogy olyan európai államok hasonló törvényeit tanulmányozza, ahol nemzeti kisebbségek élnek. Pop egy erdélyi származású jogász képviselő és egyben az NPP kisebbségi szakértője volt, aki jól ismerte a kisebbségek helyzetét. Ta-

20 *KKGY*, 5. szám, 1928. november 4., 1928. október 31. ülés, 41–42.

21 *Dreptatea*, Bukarest, 342. sz., 1928. november 30., *KKGY*, 5. szám, 1928. november 4., 1928. október 31. ülés, 41–42.

22 Ua.

23 „Nation und Staat” [Nemzet és állam], Bécs, 1929, 5. 343. sz.

24 *SDT*, 1929. június 29., 16.795. sz.

25 *Banater Deutsche Zeitung* [Bánáti Német Újság], Temesvár, 1929. szeptember 24., nr. 216. 1. sz.

nulmányútját a genfi székhelyű Európai Nemzetiségi Kongresszusnál kezdte; ezt követte a balti államokba, Lengyelországba és Csehszlovákiába tett látogatása. Edwald Ammende, az Európai Nemzetiségi Kongresszus főtítkára értékelte Pop látogatását, de úgy vélte, hogy az országba való visszatérését követően a kérdést egy olyan vegyes bizottság keretében kellett volna megtárgyalni, amelyben helyet kapnak a kisebbségek képviselői is. Amennyiben Maniu meg óhajtottá oldani azt a kérdést, amely egész Európa problémája is volt, és Romániának sikerült volna megtalálni a megoldást, példaként szolgálhatott volna.²⁶ Hasonlóképpen nyilatkozott az angol tudós, R. W. Seton-Watson is, aki azt írta, hogy a kisebbségi törvény „a múlt évi [1928] nagy adminisztratív és decentralizálási reform természetes és kiegészítő következménye” volt. „Ha a Maniu kormány – folytatta Seton-Watson – egy méltányos megoldást talál arra a problémára, amelyet Deák és Eötvös csupán papíron oldottak meg, és ha a hétköznapi gyakorlatban a romániai nemzetiségek számára a nyelvi szabadságok és a helyi adminisztráció terén tényleges megoldást nyújt, nemhogy csak a román állam érdeme lesz, hanem egy fontos intézkedés is születik a mai Európában létező súrlódások és nyugtalanságok egyik okának felszámolására”.²⁷ Az angol történész rámutatott arra is, hogy Pop utazásainak eredményeit Románia nyugati barátai figyelemmel kísérték, és kutatásának sikeressége csitíthatja a Románia elleni kritikákat, és bebizonyíthatná „Románia hűségét a demokratikus eszmények és az etnikai tolerancia iránt”.²⁸ Ezek a méltatások, amelyek a nemzeti parasztpárti kormány kezdeményezésének fontosságát hangsúlyozták, a „Patria” napilap 1930. május 28-i számában jelentek meg. A szerkesztőség megjegyzi, hogy a Ghiță Pop által elkészített jelentés már a törvénytervezetet megvitató bizottság asztalán van.

Időközben a magyar és a német párt, az ukránok csoportosulása benyújtotta a kormánynak saját kisebbségi törvénytervezeteit.²⁹ Radu Budișteanu jogász is közzétett egy törvénytervezetet, amelyben egy olyan központi ki-

²⁶ SDT, 1929. november 3., 16.903. 1. sz.

²⁷ O scrisoare a lui Scotus Viator [Scotus Viator egy levele], *Patria*, Kolozsvár, 1930. május 28. Idézi Racovițan, Radu: R.W. Seton-Watson și problema minorităților în România interbelică. In Ciobanu, Vasile – Radu, Sorin (coord.): *Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*. Vol. III. Editura Techno Media, Sibiu, 2008, 155.

²⁸ Uo.

²⁹ SDT, 16.923. sz., 1929. november 27.; 16.931 sz., 1929. december 6., 16.941. sz. 1929. december 8.; KKGy, 11. sz. , 1930. december 16., 1930. december 2-ülés, 139.

sebbségi hivatal létrehozását javasolta, amelynek vezetését a kisebbségek által választott képviselő látja el.³⁰

1930 februárjában létrehozták a Miniszterek Tanácsa melletti Sajtó és Információs Igazgatóság keretében a Zenovie Păclișeanu által vezetett Kisebbségkutató Hivatalt.³¹

1930 júniusában Ghiță Popot kinevezik a kisebbségi kérdést szabályozó általános elveket kidolgozó bizottság élére. 1930 októberében G. G. Mironescu vezetésével új NPP kormány alakul, és a kisebbségi kérdés törvény általi rendezése elmarad. A párt vezetése arra a következtetésre jut, hogy a belöldi és nemzetközi kontextus tekintetében nem megfelelő a pillanat a kérdés rendezésére. Klaus Beer doktori tézisében megállapítja, hogy a „Régi Királyságból származó nacionalista-sovén közvélemény erős nyomása” alatt és az előkészített kisebbségi törvénytervezet elfogadása esetén az ellenzék által megfogalmazott hazaárulás vádjának nyomása alatt állt.³²

Az a tény, hogy 1930-ban a kisebbségi törvénytervezet és a közigazgatási autonómia az ígéretek fázisában maradt, nagymértékű kiábrándultságot eredményezett a nemzeti kisebbségek sorában, csalódásukat pedig vehemens formában fejezték ki a kormánnyal szemben.³³

1931–1932-ben alakult a N. Iorga által vezetett nemzeti összefogás kormánya. Ennek keretében létrehozták a Rudolf Brandsch által vezetett Kisebbségi Államtitkárságot. 1932-ben a NPP visszatér a kormány élére, és ezzel együtt előkerülnek a kisebbségi törvénytervezetet kidolgozó, Pop által vezetett bizottság újrafelállításáról szóló ígéretek is. A sajtó újra egy kisebbségi törvénytervezetről cikkezik. 1932 őszén Iuliu Maniu a kisebbségi vezetők kérdésére azt válaszolja, hogy a státútum kidolgozás alatt áll.³⁴ Annak ellenére, hogy elégedetlenségét fejezte ki, mivel nem kértek véleményt tőle Brandsch helyettes államtitkári kinevezésekor, 1932 végén, amikor az NPP már nem nevesített senkit, H.O. Roth kérte a Kisebbségi Államtitkárság újralétesítését.³⁵ Ugyanakkor voltak ellenségei is mind az államtitkárságnak, mind pedig a kisebbségi törvénytervezetnek. Ezt az álláspontot vallották magukénak az N. Lupu-Parasztpárt képviselői.³⁶ E. Ammende is kiábrán-

30 *Comentarii politice* [Politikai kommentárok], Bukarest, I, 1931, 12–13. sz., február 20., 5–12.

31 *Chestiuni minoritare* [Kisebbségi ügyek], Bukarest, I, 1936, 2. sz., március, 5.

32 Beer, Klaus: *Zur Entwicklung des Parteien- und Parlamentssystems in Rumänien 1928–1933*. vol. 1. Lang, Frankfurt am Main–Bern, 1983, 343.

33 *KKGY* 99. sz., 1929. október 24., 1929. július 17-i ülés, 3.294.

34 *Adevărul*, 46, 14.981. szám, 1932. november 5, 5.

35 *Ua*, 15.017 sz., 1932. december 16., 4.

36 *Uo*.

dult Maniu politikájából, az NPP vezérének e politikai attitűdjét elítélte, a kisebbségekre nézve hátrányosnak tartotta, és 1932 októberében még elhitte, hogy a kormány valóban nem rendelkezik forrásokkal, figyelmes az ellenzékkel szemben.³⁷ A kisebbségi politikát illetően a maga során a bukaresti német nagykövet is egy regressziót állapított meg 1932-ben, és a német kisebbség vezetőinek elégedetlenségét hangsúlyozta.³⁸

Az 1932. november 29-én megjelent „Kölnische Zeitung” is kemény kritikát fogalmaz meg a kormánnyal szemben, és úgy vélekedik, hogy az államtitkárság más országok számára is példa lehet.³⁹

Ion Sân-Giorgiu germanista egy 1932-ben megjelent brosúrában ugyan csak megállapítja egy olyan kisebbségi törvény hiányát és szükségességét, amely előírná az Alkotmányba, az 1919-es Kisebbségi Szerződésbe és néhány speciális törvénybe foglalt jogokat és kötelezettségeket a kisebbségek számára. A szerző azonban ellenzi a kisebbségi vezetők által követelt kisebbségi státútum elfogadását, hiszen egy ilyen dokumentum „célja a kisebbségi autonómiák meghatározása a román állammal szemben”, és „teljes mértékben kizárt, hogy Románia helyet adjon a területi autonómiának elismerve a kisebbségi közösségek jogi személyiségét”.⁴⁰ I. Sân-Giorgiu egy olyan törvényt vagy jogszabályt javasolt, amely a különböző törvényekben létező, a nemzeti kisebbségekre vonatkozó előírások alkalmazásának tekintetében tartalmaz útmutatásokat. Megítélése szerint a román törvényhozásnak el kell fogadnia a kulturális autonómia elvét, ezáltal nem gátolván a kisebbségeket szellemi fejlődésük tekintetében. Ennek érdekében áttekinthető és egyértelmű törvényhozási előírásokra van szükség.⁴¹

Sajnálatos módon mindeddig nem találtunk semmiféle olyan dokumentumot, amely a Gh. Pop által vezetett bizottság munkálatainak tartalmára fényt vetett volna. 1934-ben az NPP vezetőségének bemutatott egy, a kisebbségi ügyre vonatkozó jelentést, amelyből kiderül saját szemlélete. Ebben a jelentésben azt javasolta, hogy egy olyan kisebbségi politika kerüljön elfogadásra, amely „megfelel a párt baloldali ideológiájának és a gyulafehérvári programnak”. Megítélése szerint a kisebbségi kérdés belügyi probléma, amelyet fokozatosan kell megoldani, hiszen számos nemzetközi vetülete

37 *Magyar Kisebbség*, X, 1932, október 10., 257–258.

38 A Nemzeti Történelmi Levéltár Igazgatósága, Bukarest, USA mikrofilm gyűjtemény, 465. tekercs, E 692 578 kocka.

39 Uo., Nemzeti Propaganda Minisztériumának gyűjteménye, II. Külföldi sajtó, 202. dosszié, 103. lap.

40 Sân-Giorgiu, Ion: *Problema minorităților în România*. s. n., București, 1932, 18.

41 Ua. 19.

van. A kisebbségek kedvező bánásmódban való részesítése reciprocitást igényel azon környező országok részéről, ahol románok élnek, és ugyanakkor a revizionizmusra adott válasz is.

Pop felfogásában a megoldást csakis egy „átfogó” törvény biztosíthatja, amely alatt az észtt modell szerinti kulturális autonómiát érti. Ily módon válasz született volna a Kisebbségi Szerződés (1919) előírásaira is. Úgy gondolta, hogy az államnak anyagilag támogatnia kell a felekezeti oktatást és a kulturális autonómiákat, amely fokozatosan, 5-10 év alatt valósulhatna meg. A nemzeti parasztpárti képviselő számos más kedvezményt javasolt az oktatás terén (tanítóképzőkhöz és anyanyelvi fakultásokhoz való jog, a szükséges tanszemélyzet képzése céljából). Gh. Pop a kisebbségek számára egy speciális főosztály létrehozását javasolta.⁴²

Fontos megjegyezni, hogy 1930-ban az NPP kormány egy, a Miniszterek Tanácsának Elnöksége mellé rendelt kisebbségkutatói intézet létrehozásának gondolatát is felvetette. H. O. Roth a *Keleti Újság* egyik munkatársának kérdésére úgy válaszolt, hogy az intézet hasznos lehetett volna, ha egy olyan állami intézményként működött volna, amely a kormányok számára a törvényhozási folyamatban alkalmazható adatokat szolgáltatna a kisebbségekről.⁴³ Máskülönben, 1932-ben Temesváron létrejött a Banat-Crișana Társadalmi Intézet, amelynek volt egy kisebbségi részlege is. Később, 1939-ben, a Kolozsváron megjelenő „Țară nouă” folyóirat újra felveti a kisebbségkutatói intézet kérdését, hivatkozva a magyarországi példára, ahol működik egy hasonló intézet.⁴⁴

A Nemzeti Liberális Pártnak a kormány élére való visszatérésével 1933 őszén és a nemzeti-soviniszta hullám Európán való végigseprésével egy időben, a kisebbségpolitika szigorúbb keretek közé szorult. Egyes források szerint a párt elnöke, I. G. Duca tervezte egy Kisebbségi Minisztérium létrehozatalát, de a Tătărescu-kormány (1934–1937) idején csak egy Kisebbségi Igazgatóság működött a Kultuszminisztériumban, melyet Zenovie Păclișeanu vezetett. 1937-ben azonban egy olyan terven dolgoztak, amely a Belügyminisztérium mellé rendelt Kisebbségi Államtitkárság megszervezését célozta.⁴⁵

1935-ben a Magyar Párt a Székelyföld autonómiájára vonatkozó, Paál Árpád által már 1931-ben kidolgozott törvénytervezetről tesz említést, ame-

42 *Adevărul*, 48, 15.541 sz., 1934. szeptember 8., 6.

43 *Adevărul*, 17.005 sz., 1930. február 21., 1.

44 Anastasiu, Teodor: Sugestii în legătură cu problema minoritară. *Țară nouă*, Cluj, I., 1939/7, 9.

45 Ciobanu, Vasile: Ministerul Minorităților. Id. kiad. 118–119.

lyet a román parlamentnek kellett volna benyújtani, de amelyet nem fogadtak el, nagy valószínűséggel a pillanatnyi politikai kontextusban a tartalmát tekintve túl radikálisnak találták.⁴⁶

Az 1938. február 10-én hatalomra lépett károlyi rezsim, tekintettel a nemzetközi kontextus által előrejelzett fegyveres összecsapásokra, engedékenyebb politikát folytatott a kisebbségekkel szemben.⁴⁷ 1938. május 1-jén a Kisebbségi Igazgatóságból Z. Păclișeanu vezetésével Általános Kisebbségügyi Főkörmánybiztosság lesz. A biztos feladata a kisebbségekkel szemben alkalmazott törvénykezés feletti felügyelet és az új törvények kidolgozásának jóváhagyása.

1938. augusztus 4-én megjelent a Főkörmánybiztosság működési szabályzata, amely meghatározta a kisebbségek jogait is: teljes egyenjogúság, anyanyelv, a felekezeti iskolák részfinanszírozása a helyi költségvetésekből stb. 1938. augusztus 4-én kormánybiztossá nevezik ki Silviu Dragomirt, a kolozsvári egyetem professzorát, a kisebbségi helyzet jó ismerőjét. Augusztus 1-jén jelent meg a Miniszterek Tanácsának Lapja, mely általában a „Kisebbségi statútum” néven volt ismert. A 28 cikkben kerültek rögzítésre azok a jogok, amelyekkel a kisebbségek már rendelkeztek, és amelyekhez hozzáadódtak azok a konkrét megoldások, amelyek egyes kisebbségi kérésekre születtek.⁴⁸ Z. Păclișeanu megítélése szerint, aki nagy valószínűséggel részt vett a dokumentum kidolgozásában, a korabeli európai kisebbségek „legteljesebb és legátfogóbb” statútuma volt.⁴⁹

1939. február 1-én a Főkörmánybiztosság Kisebbségügyi Minisztériumává alakult át, melynek vezetője 1940. július 3-ig Silviu Dragomir maradt. A Ion Giurtu által 1940. július 4-én alakított kormányban a minisztérium vezető nélkül maradt, majd 1940. szeptember 19-én megszüntették. Az 1939–1940-es évek nemzetközi kontextusában, Románia elszigetelődési politikája közepette a kisebbségi kérdés nyomasztóvá vált, és a kisebbségi törvény újra napirendre került. 1939. november 24-én, mikor Gheorghe Tătărescu újra miniszterelnök lett, 22 pontos kormányprogramjában a 6. pont előírta „az etnikai kisebbségek számára, egy változatlan állampolitika keretében biztosított egyenlő jogosultságra, valamint a hit, a nyelv és a kultúra megőr-

46 Scurtu, Ioan: *Minoritățile naționale din România 1931–1938. Documente*. Arhivele Naționale ale României, București, 1999, 10.

47 Varga, Marcel: Statutul minorităților etnice din România în timpul regimului autoritar al regelui Carol al II-lea. *Studii și materiale de istorie contemporană*, Serie nouă, 5/2006, 15–32.

48 Ciobanu, Vasile: Ministerul Minorităților. Id. kiad. 118–119.

49 Păclișeanu: i. m. 155.

zésére vonatkozó intézkedések kiteljesítését”.⁵⁰ Ezen rendelkezések egy jövőbeli kisebbségi törvény alapjait képezték.

A két világháború közötti kisebbségi törvénytervezetek a hivatalos szervek egy olyan probléma iránti foglalatosságát hangsúlyozzák, melyre nem született megoldás. Egy kisebbségi törvény elfogadása javított volna a kisebbségek helyzetén, létük és fejlődésük egyfajta biztosítékaként szolgálhatott volna. Az a tény, hogy mindez 1938-ig a tervezet szintjén maradt, szimpomatikus a kormányok kisebbségekre vonatkozó határozatlan, áttekinthetetlen politikájára. Mindeközben azonban a romániai vezető elit „felzárkózik” a korabeli Európában a kisebbségügy terén létező tényállásához.

Fordította: Szenkovics Dezső

⁵⁰ *Neamul românească*, Bukarest, XXXIV, 264. sz., 1939. november 30.; *Universul*, Bukarest, 56. évf., 330. szám, 1939. december 1., 9.